

Referat från fartygsforum 2009

Fartygsforum är en mötesplats för de som bevarar och brukar historiska fartyg. Det är ett tillfälle för ideella aktörer och myndigheter att mötas och tillsammans diskutera och samtala om angelägna frågor. Fartygsforum har hållits årligen sedan 2001 och arrangeras av Sjöhistoriska museet som ingår i Statens maritima museer. Vid planering av program för arrangemanget deltar ideella aktörer, till exempel Sveriges Segelfartygsförening och Sveriges Ångbåtsförening, samt Transportstyrelsen, Riksantikvarieämbetet och Arbetets museum.

Lördag 17 oktober

Foto: Claes Wollentz, SMM

Fartygsforum 2009 hölls den 17–18 oktober på Arbetets museum i Norrköping. Anders Lindh museidirektör på Arbetets museum och Björn Varenius stabschef vid Statens maritima museer (SMM) hälsade alla välkomna. Ett särskilt varmt välkommen och ett stort grattis riktades till Kerstin och Egil Bergström som nyligen tilldelats

Riksantikvarieämbetets förtjänstmedalj för sitt mångåriga arbete med segelfartygen Linnea och Vega.

Årets tema var Flytande arbetslivsmuser, utveckling och samverkan. Först i raden av talare var Stig Grehn som är ordförande för Arbetslivsmuseernas samarbetsråd, ArbetSam. Organisationen bildades 1998 och idag är ArbetSam Sveriges största museinätverk. En ideell organisation som vill främja och utveckla bevarandet och gestaltandet av industrisamhällets framväxt och kulturarv. Några av ArbetSams uppgifter är att stärka arbetslivsmuseernas identitet och sprida kännedom om museernas verksamhet.

Flera historiskt värdefulla fartyg är medlemmar i ArbetSam.

Arbetslivsintendent Torsten Nilsson gav några exempel på hur dessa föreningar arbetar samt pekade på vilka utmaningar man står inför. Hela 50 % av Sveriges befolkning arbetar ideellt men trots detta är just medlemsrekrytering en av de riktigt knepiga frågorna för en förening.

Andra kärnfrågor är naturligtvis finansiering av verksamheten, pedagogiska utmaningar och hur man når nya grupper och intressenter. Torsten Nilsson framhöll även att de rikstäckande föreningarna har ett stort ansvar att föra de lokala och regionala föreningarnas talan vid till exempel myndighetskontakter.

I samband med avbrott för eftermiddagskaffe invigdes utställningen Skeppsbrott på Scilly Island av museichef Hans-Lennart Ohlsson tillsammans med Kerstin och Egil Bergström.

Hans-Lennart Ohlsson med Kerstin och Egil Bergström från Gamleby.

Foto: Claes Wollentz, SMM

Eftermiddagen ägnades åt information från Transportstyrelsen. Stf sjöfartsdirektör Tomas Åström berättade inledningsvis om transportstyrelsens nya organisation. Christina Östberg och Tove Jangland, som arbetar med arbetsmiljöfrågor vid Transportstyrelsen, informerade om arbetsmiljölagen och dess koppling till fartygssäkerhetslagen. Bland annat togs några nyheter upp i de föreskrifter man nu arbetar med att revidera (beräknas färdigt jan 2010), t.ex. luxtal vid arbeten med bl.a. vinschar, spel, fallrep/landgång samt mast- och stolparbeten. Slutligen nämndes även arbetsmiljöproblematiken kring buller och hörselskador. Därefter följde en frågestund.

Claes Insulander från bland annat s/s Mariefred och s/s Motala Express redogjorde för hur man beräknar ett fartygs stabilitet och vad som händer vid en läcka. Framför allt tre fartyg, Motala Express, Trafik och Bohuslän berörs av det nya läckstabilitetskravet på grund av det fartområde de trafikerar och det antal passagerare de tar ombord. För att uppfylla myndighetskravet kan behövas att man sätter in fler vattentäta skott som både är dyrbart och som påverkar originalinredningen. Avslutningsvis konstaterade Claes Insulander att dessa tre fartyg tillsammans gått i trafik i 326 år på Västkusten och i Vättern utan allvarliga olyckor.

Tommy Andersson från Isolda har sedan fartygsforum förra året haft en del kontakter med fartygsägare angående en förstärkt paraplyorganisation för olika föreningar som intresserar sig för maritima frågor. Med hjälp av en sådan organisation kunde man kanske bearbeta de svagheter som en ideell förening kan ha – t.ex. vad gäller marknadsföring och finansiering. Tommy Andersson presenterade sedan organisationen Maritimt i Väst. Det är en nybildad paraplyorganisation för alla kategorier av maritima föreningar i Västra Götaland. Syftet är att utveckla modeller för samarbeten mellan föreningarna. Inriktningen är inledningsvis fokuserad på kunskapsutbyte och marknadsföring. Föreningen Maritimt i Väst är bildad och en hemsida är under uppbyggnad. Kartläggning av vilka föreningar som kan tänkas ingå pågår och man är öppen både för regionala och rikstäckande samarbeten. En intresseanmälan att ingå i projektet delades ut till Fartygsforums deltagare och Tommy Andersson återkommer med information om hur verksamheten utvecklas.

I samband med middagen efter det schemalagda programmet gjordes ett studiebesök på SMHI. Michael Hansson presenterade deras tjänst, weather routing - fartygsvägledning, med fartygsspecifika väderprognoser världen runt.

Söndag 18 oktober

Söndagens program inleddes med att Lennart Bornmalm och Bosse Lagerqvist från Göteborgs universitet presenterade ett forskningsprogram. Bakgrunden till forskningsprogrammet är att regionfullmäktige i Västra Götaland 2008 antog en strategiplan, "Maritim strategi för Västra Götaland". I strategin delas den maritima sektorn in i åtta branscher. Av dessa är besöksnäringen respektive det maritima kulturarvet av direkt betydelse för hur maritim kulturmiljövård kan bedrivas, vilket i sin tur är av vikt för möjligheterna att bevara och utveckla den maritima identiteten. Det handlar bl.a. om att förbättra förmågan att identifiera och skydda maritima miljöer och skärgårdssamhällen; att visa på sambanden mellan samtidens maritima verksamheter och samhällsutveckling och den maritima historien; att betona den maritima historiens betydelse för regionens utveckling; samt att utnyttja det maritima kulturarvet som plattform för samarbete, utveckling och näringslivsetablering.

I forskningsprogrammet, "Bevarande och utveckling av det flytande kulturarvet" föreslås ett antal projekt för hur en kunskapsutveckling kan etableras så att det flytande kulturarvet omfattas av ett samhälleligt kulturmiljövårdande perspektiv. Som huvudprojekt fungerar "Kunskapsbehov, metoder, operativa rutiner och samhälleliga system för maritim kulturmiljövård." Inom ramen för detta projekt föreslås två forskningsprojekt som baseras på genomförd och pågående dokumentation kring fiskebåtar och de varv som byggde dem. Därutöver föreslås ett forskningsprojekt baserat på samverkan med det framväxande restaureringsvarvet i Forsvik, "Teori- och metodutveckling inom båt- och fartygsrestaurering." Här ingår dokumentationsmetoder, material- och hantverkskunskap, restaureringsteorier med mera. Syftet är att belysa det historiska dokumentvärdet, den samtida brukbarheten och framtida utvecklingsmöjligheter.

Torsten Nilsson och Jan Erikson från Föreningen Galtströmståget berättade om projekt Nordkust-Ophelia. Ångbogserbåten Ophelia byggdes 1884 i Gefle för leverans till Galtströms bruk. Fartyget var varvets nybygge i stål nummer 2 och levererades 1885. Ångmaskinen levererades från Atlas i Stockholm. Efter en lång historia som bogserbåt längs kusten hamnade Ophelia 1981, nu med namnet s/s Nordkust 4, upplagd på slip i Stackgrönnan strax söder om Skelleftehamn, en plats välkänd för sina fantastiska räkmackor och sitt båtmuseum. De senaste åren har fartygets framtid varit oviss och man har till och med talat om att skrota henne.

Föreningens Galtströmstågets första kontakter med Ophelia var i slutet av 1980-talet. När det 2006 stod klart att fartyget riskerade skrotning tog planerna på ett övertagande fart. I denna process deltog flera parter, Skellefteå museum, Sveriges Ångbåtsförening och Statens maritima museer. Under 2008 fick Föreningens Galtströmstågets förfrågan om att ta över Ophelia och "ta hem" henne till Galtström. Ekonomiskt har projektet fått stöd från Skellefteå kommun, Statens maritima museer och Riksantikvarieämbetet. Ambitionen är att renovera henne och använda fartyget i ett transportsystem omfattande ångtåg – ångfartyg och veteranbuss från Galtströms bruk via hamnen i Utterviken och genom den nyöppnade kanalen mellan Galtström och Skatans fiskeläge. På detta sätt kan föreningen dels bidra till att öka intresset för Galtström och Njurunda samt erbjuda en unik upplevelse.

Efter kaffepausen visade Björn Lagersten från föreningen MTB-veteranerna en film där T26, T46, T56, Spica och robotbåten Ystad visades upp. Föreningen har sin bas på Gälö där verksamheten bedrivs i samma miljö som båtarna fanns vid under sin aktiva tid inom marinen.

Claes Wollentz från Sjöhistoriska museet informerade om Cultural Heritage Co-operation in the Baltic Sea States. Samarbetet startade på initiativ av kulturministrarna 1997. De som ingår i Baltic Heritage -samarbetet är Danmark, Estland, Finland, Lettland, Litauen, Norge, Polen, Tyskland, Ryssland, Sverige samt även Island. Deltagarna kommer främst från museer, nationella kulturmiljömyndigheter som Riksantikvarieämbetet, andra myndigheter och organisationer. Arbetet är organiserat i arbetsgrupper med särskilda teman: byggnadsvård, marinarkeologi, kustkultur & flytande kulturarv och historiska städer. Syftet är att öka utbyte av kunskap, knyta samman projekt, ta initiativ till nya nätverk, finna nya samarbetsformer och stärka långsiktigt samarbete.

Kustkulturgruppen har genom åren fokuserat på olika teman. I Gdansk 2003 presenterades en utställning om fyrar, i Helsingfors 2005 och Vilnius 2007 uppmärksammades förändringen av hamnar och varvsmiljöer. Nu är kustkulturgruppen inriktad på att beskriva och stärka arbetet med att bevara och använda historiska fartyg i Östersjöregionen. Avsikten är bland annat att skapa en webb-baserad överblick över fartyg, hantverkare, varv med mera runt Östersjön samt behandla frågan hur hantera svårigheten att bevara riktigt stora fartyg över 500 brutto ton.

Efter en kort information från Sjöfartshögskolan i Kalmar om den kommande utbildningen av ångmaskinister, Ånga TF75, som ges till våren presenterade Fredrik Blomqvist från Sjöhistoriska museet aktuell information om k-märkning av fartyg. De tre fartyg som k-märkts sedan sist är livräddningskryssaren *N. A. Båth* från 1959 som

finns i Skåne, ångfartyget *s/s Gerda* i Södermanland samt segelfartyget *Svanevik* i Stockholm. Fredrik Blomqvist berättade även om projektet k-märkt fritidsbåt – som påbörjades under våren 2009. Vid den första omgången k-märktes åtta fritidsbåtar. Tre segelbåtar och fem motorbåtar har k-märkts och tidsmässigt ligger de mellan 1930 och 1954. Projektet fortsätter och just nu genomförs bedömning av höstens ansökningsomgång – beslut väntas i månadsskiftet oktober/november.

Som avslutning berättade Björn Varenius att 2010 ska stödet till fartygsbevarande fördubblas vilket innebär att 1 miljon kronor kommer att kunna fördelas.

Tid för Fartygsforum 2010 bestämdes till 16-17 oktober och preliminärt i Stockholm. Inbjudan, program och plats för arrangemanget kommer att presenteras på Sjöhistoriska museets hemsida så snart det är fastställt.

Ett stort tack riktades till alla deltagare och medverkande, med ett särskilt tack till Torsten Nilsson vid Arbetets museum som varit värd för arrangemanget.